

DİN SOSYOLOJİSİ

DERS NOTLARI

1. HAFTA

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
PROF.DR..EMİNE ÖZTÜRK
KAYNAK: PROF.DR..ZEKİ ARSLANTÜRK-DİN
SOSYOLOJİSİNE GİRİŞ

DİN SOSYOLOJİSİNİN BİLGİ KAYNAKLARI-I

- Din olgusu insanla birlikte var olmuş ve var olmaya devam etmek-tedir. Zira insanın inanma ihtiyacına dayanır. Bu nedenle din insan davranışlarını etkileyen bağımsız değişkenlerden biridir. Din Sosyolojisinin görevi de bu karşılıklı etkileşimden doğan varlığı anlamak ve açıklamaktır. Ancak bu varlığı araştıran yalnızca din sosyolojisi değildir. Din şu veya bu şekilde diğer sosyal bilimlerin de konusu olmuştur.

DİN SOSYOLOJİSİNİN BİLGİ KAYNAKLARI-II

- Bu durumda belge anlamında Din Sosyolojisinin yazılı kaynaklarını:
- [?] **Dini metinler ve din bilimlerinden**
- [?] **Felsefe ve Din Felsefesinden**
- [?] **Tarih ve Dinler Tarihi**
- [?] **Psikoloji ve Din Psikolojisinden**
- [?] **Antropoloji ve Din Antropolojisinden**
- [?] **Sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerden**
- [?] **Bağımsız Din Sosyolojisi çalışmalarından elde ederiz.**

DİN SOSYOLOJİSİNİN BİLGİ KAYNAKLARI-III

- Bir Din Sosyolojisi araştırmasında yalnızca ihtiyaç duyulan kaynaklar bunlardan ibaret değildir. İstatistikler, şekillenmiş anıtlar; mabetler, gazeteler, bantlar, resimler, sözlü ve yazılı folklorik ve etnografik belgeler, internette yer alan bilgi ve belgeler gibi kaynaklar yanında, araştırmacının bizzat alandan elde edeceği belgeler bir din sosyoloji araştırması için başvurulan kaynaklardır. Dersler boyunca, özellikle yön-tem (yöntembilim) bölümünde bunlardan bahsedilecektir.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ

- BİR DİN SOSYOLOJİSİ OKURU ÖNCELİKLE GENEL SOSYOLOJİ LİTERATÜRÜ HAKKINDA BİLGİ SAHİBİ OLMALIDIR.
- **Genel Sosyoloji ve Antropoloji:**
- [?] R. Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (çvr. A. Korkmaz), Ankara 1989.
- [?] İbn Haldun, Mukaddime, Çvr. Zakir Kadiri Ugan, M.E.B. Yayınları, İstan-bul 1991.
- [?] S. Maksudi Arsal, Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, İstanbul 1979.
- [?] T. Bottomore ve R. Nisbet, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (çvr. ve derleyen. M. Tunçay, A. Uğur), Ankara 1990/Toplumbilim, (çvr. Ünsal Oskay), Ankara 1977
- [?] K. Bilgiseven, Genel Sosyoloji, İstanbul 1982/ Sosyal İlimler Metodolo-jisi, İstanbul 1989,

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-II

- [?] K. Birand, Manevi İlimler Metodu Olarak Anlamak, Ankara 1960.
- [?] D. Cebeci, Tanzimat ve Türk Ailesi, İstanbul 1993.
- [?] T. Çağatay, Günün Sosyolojisine Giriş, Ankara 1987.
- [?] S. Dönmezer, Toplumbilim, İstanbul 1994.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-III

- [?] M. Duverger, Sosyal Bilimlere Giriş, (çvr. Ünsal Oskay), Ankara 1990.
- [?] N. Nurettin Ege, Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaları, İstanbul 1977.
- [?] M. E. Erkal, Sosyoloji, İstanbul 1987/ Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması, İstanbul 1978/ Etnik Tuzak, İstanbul 1998.
- [?] M. Eröz, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul 1982.
- [?] M. Ergin, Orhun Abideleri, İstanbul 1986.
- [?] Z. Fahri Fındıkoğlu, İçtimaiyat I,II,III, İstanbul 1958.
- [?] J. Fichter, Sosyoloji Nedir?, (çvr. Nilgün Çelebi), Ankara 1996.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-IV

- H. Freyer, Sosyolojiye Giriş, (çvr. Nermin Abadan), Ankara 1957/İçtimai Nazariyeler Tarihi, (çvr. Tahir Çağatay), Ankara 1977.
- A. Giddens, Sosyoloji, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yayın-ları, İstanbul 2008.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-V

- [?] Z. Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1970/Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak, Ankara 1976/“Bir Kavmin Tetkikinde Takip Olunacak Usul”, Makaleler III, Ankara 1977/“Millet Ne dir?”, Makaleler VIII, Ankara 1981/“Hedefler ve Mefkûreler”, Makaleler IX, Ankara 1981/Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, (haz. Ziya Kardaş), İstanbul 1992/Türk Töresi, İstanbul 1990/ “Örf Nedir?”, İslam Mecmua-sı, C.1, S.10, İstanbul 1330-1332/ “Milli Terbiye ve Maarif Meselesi”, Makaleler V, Ankara 1981/Türk Medeniyeti Tarihi, Ankara 1976/ Malta Konferansları, Ankara 1977/Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, İstanbul 1992.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-VI

- E. Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul 1984/Ahlak Psi-kolojisi ve Sosyal Ahlak, İstanbul 1995.
- ? Güvenç, İnsan ve Kültür, İstanbul 1974/ Türk Kimliği, Ankara 1994.
- ? Inkeles, Sosyolojinin İlgilendiği Konular, (İhsan Sezal, Sosyoloji Yazıları, Bursa 1993).
- ? M. İzzet, Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat, İstanbul 1969.
- ? M. Kaplan, Ziya Gökalp'ın Hayatı ve Eserleri Hakkında Birkaç Söz, (Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1972).
- ? E. Kemerlioğlu, Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik, Erzurum 1990.
- ? S. Kızılçelik, Sosyoloji Teorileri, C: I-II, Konya 1992.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-VII

- [?] E. Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, 1985.
- [?] N. Şazi Kösemihal, Sosyoloji Tarihi, İstanbul 1982.
- [?] Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (çvr. Metin Kıratlı), Ankara 1988.
- [?] G. A. Lundberg, C. C. Schrag ve O. N. Larsen, Sosyoloji, (çvr. Ö. Ozankaya), C: I-II, Ankara, 1970.
- [?] K. Marx, Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, (çvr. Sevim Belli), İstanbul 1993/Kapital, (çvr. A. Bilgi), Ankara 1990.
- [?] N. Nirun, Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Ankara 1991.
- [?] B. Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, C.II, İstanbul 1971.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-VIII

- M. Poloma, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (çvr. H. Erbaş), Ankara 1993.
- V. Pareto, Sosyalist Meslekler, (çvr. Hüseyin Cahit), İstanbul 1923.
- N. Saran, Antropoloji, İstanbul 1989.
- K. Schilling, Toplumsal Düşünce Tarihi, (çvr. Nihat Önel), İstanbul 1971,
- Y. Sezen, Sosyolojiye Göre Halk Millet Devlet, İstanbul 1982.
- B. Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, İstanbul 1988.
- P. A. Sorokin, Çağdaş Sosyoloji Teorileri, (çvr. M. Raşit Öymen), Ankara, 1974/Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, (çvr. Mete Tuncay), An-kara 1972.

DİN SOYSOLOJİSİNİN LİTERATÜRÜ-IX

- [?] Martin Slattery, Sosyolojide Temel Fikirler, Yayına Hazırlayan Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz. Sentez Yayıncılık, İstanbul 2010,
- [?] Mahmut Tezcan, Kültürel Antropoloji, Ankara 199/ Sosyolojiye Giriş, Ankara 1995/Boş Zamanlar Sosyolojisi, Ankara 1977.
- [?] M. Turhan, Kültür Değişmeleri, İstanbul 1994.
- [?] Touraine, Modernliğin Eleştirisi, (çvr. H. Tufan), İstanbul 1994.
- [?] M. Taşdelen, Siyaset Sosyolojisi, İstanbul 1997.
- [?] K. Tuna, Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

DİN SOYSOLOJİSİNİN LİTERATÜRÜ-X

- O. Türkdoğan, Çağdaş Türk Sosyolojisi, İstanbul 1995/Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları; İstanbul 2002/Değişme-Kültür ve Sosyal Çö-zülme, İstanbul 1988/ Türk Tarihinin Sosyolojisi, Ankara 1978/ Etnik Sosyoloji, İstanbul 1997.
- [?] H. Ziya Ülken, Millet ve Tarih Şuuru, İstanbul 1976.
- [?] Wallerstein et all., Sosyal Bilimleri Açın, İstanbul 1996.
- [?] M. Weber, Sosyoloji Yazıları, (çvr. Taha Parla), İstanbul 1996.
- [?] Ali Coşkun, Din-Toplum ve Kültür, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- [?] Chris Jenks, Temel Sosyolojik Dikotomiler, Çeviri Editörü: İhsan Çapçioğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara 2012.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-XI

- ŞİMDİ DE DOĞRUDAN DİN SOSYOLOJİSİ İLE ALAKALI LİTERATÜRE BAKALIM.
- **Din Sosyolojisi:**
- [?] A. K. Bilgiseven, Din Sosyolojisi, İstanbul 1985.
- [?] G. Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 1998.
- [?] A. Kurt, Din Sosyolojisi, Sentez Yayıncılık, Bursa 2012.
- [?] İ.Er, Din Sosyolojisi, Akçağ Yayınları, 2008.
- [?] Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Editörler: Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2008.
- [?] Niyazi Akyüz, Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2007.
- [?] J. Wach, Din Sosyolojisi, (çvr. Ünver Günay), İstanbul 1995.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-XII

- [?] Y. Sezen, Sosyoloji Açısından Din, İstanbul 1998/Türk Toplumunun La-iklik Anlayışı, İstanbul 1993/ İslamın Sosyolojik Yorumu, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- [?] Din Sosyolojisi El Kitabı, Editörler: Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu, Gra-fiker Yayınları, Ankara 2012.
- [?] R. Şentürk, Yeni Din Sosyolojileri, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- [?] Roberto Cipriani, Din Sosyolojisi: Tarih ve Teoriler, Yayına Hazırlayan: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011.
- [?] Peter B. Clarke, Din Sosyolojisi, Kuram ve Yöntem-Çağdaş Gelişmeler-Yaşadığımız Dünya, İmge Kitabevi, Ankara 2012.
- [?] I. Furseth ve P. Repstad, Din Sosyolojisi: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar, çevr. İhsan Çapcıoğlu ve Halil Aydınalp, Ankara: Birleşik, 2011.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-XIII

- [?] B. Russel, Din İle İlim, çvr. Akşit Göktürk, İstanbul 1963.
- [?] P. Safa, Din, İnkılâp-İrtica, İstanbul 1978.
- [?] Ş. Mardin, Türkiye’de Din ve Siyaset, İstanbul 1991.
- [?] B. S. Turner, Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalleşme, çar. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Anka Yayınları, 2002, s. 27 ve 38.
- [?] S. F. Ülgener, İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri, İstanbul 1951/Zihniyet Aydınlar ve İzimler, Ankara 1983.
- [?] A. Toynbee, Tarihçi Açısından Din, (çvr. İbrahim Canan), İstanbul 1978.
- [?] O. Turan, Türkiye’de Manevi Buhran, Din ve Laiklik, Ankara 1964.

DİN SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ-IV

- [?] Adnan Adıvar, Tarih Boyunca İlim ve Din, İstanbul 1969.
- [?] A. Fuat Başgil, Din Nedir? Din Hürriyeti ve Laiklik Ne Demektir?, İstan-bul 1978.
- [?] Erol Güngör, İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.İslam Tasavvufunun Meseleleri,, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-I

- Evren insan için vardır. İnsan ağaç gibi tek başına doğan, büyüyen ve ölen bir varlık değildir. İnsan dışındaki diğer canlı varlıklar gibi de değildir. Onlar içgüdüsel (insiyakı) olarak hayat sürerler. Karga da zekidir, ben de zekiyim; üstelik adım da Zeki. Karga zekasını akla dönüştüremediği için sorumlu değildir. Ben ise aklımla sorumluyum. Aklımla düşünmeye ve düşünce üretmeye ve kültür yaratmaya mecburum. Zira tabiat bana yarat-tığım kültür kadar yaşama hakkı tanımaktadır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-II

- İnsan bir yandan maddi varlıkları istismar ederek kendi emri altına alır, diğer yandan da diğer insanlarla ortaklıklar yapar. Sosyoloji bu ortaklığı kendine konu edinir. Daha açıkçası sosyologlar bu ortaklığı gözlerler. Gözlemlerini de düşünceler halinde ifade ederler. Sosyologların bilimsel kurallara uygun olarak yaptıkları gözlem sonucunda ulaştıkları bilgiler bütününe (aksi ispat edilmediği sürece doğru kabul edilen düşüncelere) teori adı verilmektedir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-III

- Bu bağlamda ÖNCELİKLE kitapta “Sosyoloji ve Din Sosyolojisinin ‘nedir?’liği?”, “Sosyolojinin Metodolisi”, “Din-toplum ilişkisi üzerinde hangi düşünceler ve kimin tarafından üretildi?” sorularına cevap arandı. Bu kitapta ise sosyologların gözlemlerini yaptıkları alanı tanıtmaya çalışacağız.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-IV

- Sosyoloji sosyal olay ve olguların sınırları çizili bir davranış düzleminde yapısal bir ağ oluşturduğunu varsayar ve bunu bir piramitle gösterir. Daha açık bir ifade ile sosyolog, grubun (küçük veya büyük) sosyo-kültürel sınırları içerisinde cereyan eden olay ve olguların gözlemini yapar.
- İnsanlar bu piramit içerisinde bir çöp yığını gibi gelişigüzel bulunmazlar; Aksine herkes belli bir pozisyonda, belli roller ifa ederek statüleri ile yer alırlar; statüleri ile bir toplumsal yapı oluştururlar. Kişiler, statü sahibi olarak ya farklı tabakalarda veya aynı tabaka içerisinde (aynı sınıflarda) yer alırlar. Her tabakanın ve her sınıfın kendine özgü bir zihniyet dünyası (izafet çerçevesi) vardır ve davranışları da bu zihniyet dünyasına göre birbirlerine benzer.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-V

- . Statüler toplum adı verilen varlığın yapı taşlarıdır. Bir düzen çerçevesinde örülürler ve toplumsal yapıyı oluştururlar. Statülerin nasıl bir düzen içerisinde yapıyı oluşturacaklarına ise toplumun kültürü karar verir. İyi der, kötü der. Doğru der, yanlış der. Suçlu der, suçsuz der. Güzel der, çirkin der. Günah der, sevap der ve binanın yapılışını/ yapısını değerlendirir. Böylece sosyo-kültürel yapı ortaklığında toplum oluşur.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-VI

- Toplum bir şehir gibi birçok binadan meydana gelir. Ancak her bina kendi içerisinde bir yapı oluşturur. Binaların katları vardır, odaları ve ihtiyaçlara göre birimleri vardır. İnsanlar hayatlarını tek bir odada, bir tuvalette, banyoda veya evde geçirmezler, geçiremezler. Başkalarıyla da beraber olmak zorundalar. Bu beraberliği ihtiyaçları sağlar. Tek başına gideremedikleri ihtiyaçlarını ortaklıklar kurarak gidermeye çalışırlar. Bir ortaklıkta bir araya gelmiş (organize olmuş) kişiler bir grup, grubun ihtiyaçlarını gidermek için yaptıkları edip-eylemelerin yapılaşmış duru-mundan da kurumlar oluşur. Sosyal grup ve kurumların bütünü kendi kendisine yeterik ölçüsüne ulaştığında toplumun sınırların ulaşılır. Bu bağlamda toplum, sınırları sosyo-kültürel yapıyla çizili, sosyal grup ve kurumlardan oluşan ve insan ömründen uzun yaşayan somut varlık olarak tanımlanabilir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-VII

- Toplumun somutluğu göreceli (izafi) dir. Her ne kadar toplumun belli sınırlar içerisinde bir ana kitlesi varsa da bu kitlenin oluşumu ve yapılaşması zamanın determinasyonundadır. Halbuki maddi ve fiziki varlıkların ana determinasyon ilkesi mekandır. Mekan sosyal olay ve olguların cereyan ettiği alandır ve dolaylı bir etkiye sahiptir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-VIII

- Sosyal olay ve olgular dün-bugün-yarın zamanlarında belli süreçler vasıtasıyla yaratılırlar ve yapılaşırılır.
- Davranışın belli bir zamanda yapılaşmasına eski deyimle vetire, yabancı deyimle proses, yeni Türkçe ile süreç denmektedir.
- Sosyal davranışlar, belli bir toplumun kültür, grup ve kurumlarında sosyal süreçler tarafından yaratılırlar.
- Bu süreçler doğuştan insanda potansiyel olarak mevcuttur. İnsanın tabii yapısında var olan bu olgular insanlar arasındaki ilişkilerin doğmasında ve yönlendirilme-sinde rol oynarlar.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-IX

- Gruplar ve kurumların temeli olan insan davranışı daima somut bir toplum ve kültür içinde vuku bulur. Gruplar ve kurumlardaki ilişkilere, iç tavır ve tutumlar veya dış davranış örnekleri de olsa, belli davranış şekilleri aracılık eder. İşte bu aracılık sosyal süreçler vasıtası ile olur.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-X

- İnsan-insan ilişkisi etkileşim kelimesi ile ifade edildiğinde, bunlar, beşeri temasa geçmenin (bir formül halinde söylenecek olursa: bir bakış, bir gülümseme, bir selam, bir konuşma, bir randevu, bir buluşma) bütün sahalarını kapsar. Mesela, sosyal gruplar karşılıklı etkileşim olmaksızın ortaya çıkamaz. Bunun aksine etkileşim sosyal grup dışında da vuku bula-bilir. Mesela, bir dilencinin para istemesi, bir garsonun bir lokantada müşteriye hizmet etmesi, iki kişinin caddede karşılaşması ve sohbet etmesi böyledir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XI

Bütün bu durumlarda birtakım etkileşmeler söz konusudur ve anlamlı bir davranış tipi mevcuttur. Katılanlar bu durumları anlar, yerini tayin ederlerse etkileşme süreci şekillenmiş olur. Buna karşılık verilen örneklerdeki durumlarda bir grup davranışı yoktur.²Zira bir etkileşmenin grup davranışı haline gelebilmesi için o davranış olgusuna, bir konum tayini ile birlikte tekrara, zamana ve davranışların bir yapı oluşturmaya ihtiyaç vardır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XII

- Başka bir ifade ile, bir toplum ve kültürün sosyal bütünü içindeki bu geniş, kapsamlı etkileşmelerin tipleşmesi gerekir. Sonuçta bu etkileşmeler bir amaca yönelik anlamlı bir yapı kazanırlar. Bu nedenle sosyal süreçler etkileşim ve iletişim (interaksiyon) süreçlerinin bir amaca yönelik bağları veya yapılarıdır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XIII

- Daha açık bir anlatımla
- **sosyal süreç, belli bir hedefe birlikte yönelmiş ve o hedefi elde edebilmek için yola çıkmış en az iki insanın, bu hedefi ele geçirmeye kadar birbirlerine karşı gösterdikleri karşılıklı davranış olgusudur.**

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XV

- Sosyal süreçler muhtelif şekillerde tiplerirler. Temel sosyal süreçler:
- **Farklılaşma (differentiation)**
- **İşbirliği (cooperation)**
- **Zıtlaşma (opposition): Rekabet (competition) ve Çatışma (conflict)**
- **Uyma (adaptation)**
- **Bütünleşme (integration)**
- başlıkları altında tiplerleştirilmektedir.

- Din Sosyolojisi ise bu süreçleri:
- **Din ve Farklılaşma (differentiation)**
- **Din ve İşbirliği (cooperation)**
- **Din ve Zıtlaşma (opposition): Rekabet (competition) ve Çatışma (conflict)**
- **Din ve Uyma-Uyuşma (adaptation)**
- **Din ve Bütünleşme (integration)**
- şeklinde (din olgusuyla ilişkilendirerek) ele almaktadır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XVI

- **Tolumsal yapının iki temel kanunu vardır:**
- **☐ İnsan toplum hayatı yaşamak zorundadır.**
- **☐ Değişme insanlığın kaderidir.**

- **Her davranışın bir hareketliliği içermesi tabiidir. Sosyal değişmede de bir hareketlilik vardır.**
- **Sosyal değişme norm değişmesi ve buna bağlı olarak rol, statü ve yetki değişmesi olarak ele alınabilir.**

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XVII

- İnsan organizması gibi, toplumlar da sürekli değişme halindedir. Bu değişmeyi ve dinamizmi ilk insan topluluklarından bu yana gözlemek mümkündür. Ancak, insanlık tarihi içerisinde değişimin yönü ve derecesi zaman ve zemine, toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklılık gösterir. Mesela sanayileşme çağı ile başlayan yeni dönemdeki sosyal değişim, diğer bütün çağlarla kıyaslanamayacak şekilde hızlı olmuştur.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XVIII

- Sosyolojinin başlangıçta toplumların değişmelerini kendisine konu olarak almış olması, kökü daha eskilere dayanmakla birlikte 1789 Fransız İhtilali ile Batı'da ortaya çıkan bunalım ve buhranlara açıklık getirmek ve çare bulmak için olmuştur. Ancak sosyolojiyi sırf bir sosyal değişme bilimi olarak değerlendiren bu anlayış, sosyolojinin diğer bilimlere göre kendine özgü konusunun ne olduğunu tespit ve sınırlandırma işlemini geciktirmiştir. Diğer yandan sosyoloji ile ilgilenenlerin filozoflar ve tarih felsefecilerinin olması, başlangıçta sosyolojinin olması gerekenin ilmi olduğu imajını vermesine neden olmuş; onu deneysel bir bilim olma yolunda geride bırakmıştır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-IXX

- Sosyal değişme günümüz sosyolojisinin de başlıca konuları arasında yer almaktadır. Sosyal olaylar üç zaman boyutu içerisinde vuku bulurlar. Bu süreç dün-bugün-yarın şeklinde ifade edildiğinde, sosyoloji, dün de olmuş olan ve bugün olmakta olan olaylarla ilgilenir. Yarın olacakların tahminini ise tarih felsefesi ve fütürolojiye bırakır. Ancak toplumların tarihteki ve haldeki yapılarını tespit akla hemen bir karşılaştırmayı da getirir; aynı şekilde gelecek için de bir tahmini öngörür.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XX

- Her davranışın bir hareketliliği içermesi tabiidir. Sosyal değişimde de bir hareketlilik vardır. Ancak hareketi meydana getiren sebepler (motivler), hareketin derecesi ve yönü farklı farklı olabilir. Aynı etkilerle aynı derecede değişimler benzer yönde vuku bulabilir ve tripleşmiş bir yapı oluşturabilir. Bu nedenle, tarihi çağlar içerisinde tripleşmiş sosyal değişim biçimleri tespit etmek mümkündür.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXI

- Sosyal değişme, sosyal süreç değişmesini, devamla sosyal davranış ve sosyal münasebet değişmesini ve en nihayet topyekün sosyo-kültürel yapı değişmesini kapsamaktadır. Dikkat edilecek olursa buraya kadar ele alınan konular, sosyolojinin ele aldığı konuların parçalarını oluşturmaktadır. Bir yerde sosyolojinin bir parçalar bilimi olmasına hiç lüzum yoktur; o bütünle ilgilenmelidir. Diğer bir deyimle, sosyoloji araştırma konusu olarak kendine “toplumu” seçmeli ve çeşitli sosyal sistemlerin toplumu meydana getiren bağlarını açıklamaya çalışmalıdır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXII

- Sosyal sistem parçalardan oluşan öyle bir bütündür ki, parçalarından biri üzerinde meydana gelen değişiklik diğer parçalarda da değişikliğe neden olur.
- **Sosyal sistem bir toplumun bütünü; norm-rol-statü-grup ve ör-güt de onun parçalarını oluşturur. Ele alınan konu eğer bir sosyal sistem ise, sistem analizi makro seviyede bir analiz olmalı ve parça bütün ilişkisi gösterilmelidir.**

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXIII

- Toplum genel olarak bir üst sistem iken toplumdaki mevcut bazı kurumlarda o toplumun ayrı diğer sistemsel parçalarıdır YAHUT ALT SİSTEMLERİDİR. Bu parçaların en önemlilerinden bazıları şu sosyal kurumlardır aynı zamanda.
- AİLE
- DİN
- EĞİTİM
- EKONOMİ
- HUKUK VB.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXIV

- Sosyal sistemin muhtevası esnek ve geniştir. Yani bir toplumun bütünü bir sosyal sistem olabileceği gibi iki kişiden meydana gelen bir grup (mesela aile de) bir sosyal sistemdir. Her sosyal sistem, bir sosyal ilişkiler kalıbı ve örüntüsüdür. Her sosyal sistem birbirine bağımlı parçalardan oluşur. Bu parçalar arasında devamlı ve anlamlı ilişkiler mevcuttur. Parçalardan birinde meydana gelen bir değişiklik, diğer parçaları ve sistemin bütünü etkiler. Ancak sistemin devam edebilmesi için bu değişimin çözülmeye neden olmaması gerekir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXV

- Bilimin amacı, kâinatta mevcut yaratılış kanunlarını ortaya çıkarmak; anlamak ve açıklamaktır.
- Kâinat insan merkezli bir hayat sistemine sahiptir.
- Tek başın yaşayan insan yoktur; bir sosyo-kültürel yapı içinde barınırlar.
- Makro düzeyde (sosyal grup ve kurumlardan oluşan) bir sosyo-kültürel yapı toplum olarak adlandırılır.
- Sosyoloji toplumun oluşum sürecini ve yapısını araştırır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXVI

- Yukarıda özetlediğimiz bilgiler Sosyolojinin gerçekleri (realiteleri)dir. Din olgusu da bu gerçekler arasında yer almaktadır. Üstüne üstlük din olgusu ve bu olguya ait davranışlar (dini davranışlar) bir yandan iç davranış olgularına, diğer yandan dış davranış olgularına sahiptirler ve hem de toplumsal yapı ve dinamikler için bağımsız değişken görevi görürler. Diğer bir ifade ile din olgusu, belli süreçler vasıtasıyla yapılaşır ve toplumda gruplaşmalara neden olur. Böylece toplumda birtakım dini gruplar oluşur. Artık bu dini grupların da kişi gibi kimliği vardır. Artık bütün sos-yal gruplar gibi dini gruplar da toplumda bu kimlikleri ile tanınırlar, kurucularına atfen veya buldukları pozisyon, icra ettikleri rol ve sahip oldukları statü çerçevesinde isimlendirilirler. Adı Musevi, İsevi, Budizm, İslam) ve diğerleri gibi) olur. İnsanlar da mensup oldukları dine göre (is-ter fiili dindar isterse kültürel olarak bir dinin üyesi olsunlar) veya din adına üyesi oldukları dini grup çerçevesinde algılanırlar ve adlandırılırlar: Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, Budist vb.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXVII

- Dinler Tarihinin kayıtlarına göre her toplumun kendine özgü bir dini olmuştur. Hatta tarihin belli dönemlerinde din değiştirmelerinin toplu olduğu gözlenmektedir. Buna rağmen toplumlar (farklı toplumlar) farklı farklı dinlere mensup olmuşlardır. Tarihi verilere göre dünyada 6 bine yakın etnik grup, 50-60 millet bulunmasına rağmen, mensuplarının nüfus oranına göre 15-20 dinin varlığından söz etmektedirler. Bunlar arasında evrensellik iddiasında olan üç din; Budizm, Hıristiyanlık ve İslam genişleme ve yayılma potansiyeli taşımaktadır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXVIII

- Din açısından değerlendirildiğinde, modernizmin hümanist (insan merkezli) felsefeye dayalı “insan-tanrı” veya “tanrı-insan” düşünce siste-mi ve buna dayalı toplum inşası uygulamaları, din ile modernizmi karşı karşıya getirmiştir. Kısaca, bir eksen (mihver) kayması yaşanmıştır. Gele-neksel toplum modelinde eksen kurum olan din (tanrı merkezli düşünme ve toplum yapısı) Aydınlanma Çağı ile birlikte giderek eksen kurum olmaktan çıkmıştır. Artık modernizmde düşünmenin merkezinde Tanrı yerine akıl, din kurumu yerine ekonomi eksen kurum olmuştur. Daha açık bir ifade ile bilim, yarattığı ekomik gücü de arkasına alarak dine karşı tavır almıştır. En azından dinin sınırlarını dinin kendisi değil, bilimin çizdiği ve dinin toplumsal fonksiyonlarının sınırlandırıldığı bir toplumsal modelin ortaya çıktığını görüyoruz: Başlangıçta Hıristiyanlığın karşısına dikilen akıl, zaman içerisinde Tanrı'nın görevini üstlemiştir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-İXXX

- Bir kez hakikatin ölçüsüne dair şüpheler doğunca, yeni hakikat ölçüleri arayışı da başlar. Aklın tek değişmez mutlak hakikat ölçüsü olduğu dayatması karşısında birçok doğru ile eleştiri getirme; doğrunun ölçütü olarak aklın dışındaki insan özelliklerine de hak tanımak; çok merkezli hakikat ölçüleri **Post-modernizm** olarak ifade edilmektedir. Ancak Post-modernizmde de modernizmde olduğu gibi hakikatin ölçüsü insandır. Farklı olarak insanın farklı özellikleri ve yapıları; herkese göre ölçü farklılığı; değişen ölçüler çerçevesinde yeniden yapılanma Post-modernizmin temel karakterini oluşturmaktadır. Bu durum, bir yönüyle modernlikteki tekçi mutlak hakikat anlayışının çoğalması ve mutlakın daha da görelî (izafi-rölatif) bir hale dönüşmesi şeklinde algılansa bile, dini ölçülerin hakikat olabileceği kabulü dini çevrelerde ilgiyle karşılanmış ve belli bir ölçüde de sahiplenilmiştir.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXX

- Bu aşamada, modernizmin madde merkezli (seküler) dayatmaları karşısında postmodern yapıda din, hangi çıkış yollarını arayacak/ bulacak; hakikatin ölçüsü olarak din yeniden geri mi gelecek? Yoksa taihin sonu mu? Yoksa modernizmin yeniden yapılanması sürecinde (postmodern dünyada) yeni yeni din anlayışına dayalı din olguları mı doğacak? Bu yeni yeni din olguları karşısında toplumlar, dini çoğulculuk olgusu ve bu çoğul içerisinde toplumsal bütünlük nasıl sağlanacak? soruları akli kurcalamak-tadır.

SOSYOLOJİ-DİN İLİŞKİSİ-XXXI

- İŞTE DİN SOSYOLOJİSİ BAŞKA PEK ÇOK KONUNUN YANISIRA BU SORULARA DA CEVAP ARAMAKTADIR.
- SABIRLA DİNLEİDĞİNİZ İÇİN TEŞEKKÜRLER.
- PROF.DR.EMİNE ÖZTÜRK.